



Monique van den Dries

Hoofddocent archeologisch erfgoedmanagement, Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden.



Krijn Boom

Promovendus Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden en Projectleider Blended Learning, Universiteit van Amsterdam.

NEARCH-onderzoek legt het draagvlak voor de archeologie bloot

Uit een grootschalig onderzoek onder 500 Nederlanders (18+) blijkt veel sympathie voor de archeologie. Zo vindt 89% het nuttig en 76% dat archeologische resten een meerwaarde zijn voor hun leefomgeving. Er is dan ook veel draagvlak voor archeologisch onderzoek: twee derde vindt dat bouwwerkzaamheden moeten worden opgeschort als er archeologische vondsten worden gedaan. Voor de archeologische sector is dat goed nieuws, aangezien er de laatste jaren ook wel wat negatieve berichtgeving is geweest, zoals over de kosten waarmee 'bodemverstoorders' worden geconfronteerd en de dalende werkgelegenheid als gevolg van de economische crisis. Alhoewel de uitkomsten vrij positief zijn, blijken er ook wat addertjes onder het gras te zitten, bijvoorbeeld als we de uitkomsten vergelijken met het NIPO/AIC-bevolkingsonderzoek van ruim twintig jaar geleden.

Vooraf veel sympathie

Uit het onderzoek naar het imago van de archeologie, dat is uitgevoerd als onderdeel van het NEARCH-project¹, komt een vrij positief beeld naar voren. Het publiek blijkt een sympathieke houding te hebben; het merendeel vindt archeologie het spannend en ook nuttig. In vergelijking met het bevolkingsonderzoek van het NIPO en het Archeologisch Informatie Centrum uit 1996 zijn zelfs meer mensen archeologie 'waardevol' gaan vinden (van 56% naar 89%). Ook de belangstelling om opgravingen

te bezoeken is toegenomen, van 35% naar 43%. Hoewel de daadwerkelijke participatie eveneens licht is toegenomen - in 1996 zei 19% ooit een opgraving te hebben bezocht, nu is dat 23% - blijft die in verhouding nog steeds achter bij de interesse die men zegt te hebben. Er zijn ook grote verschillen tussen de aantallen mensen die bekend zijn met diverse musea en vindplaatsen in Nederland en de aantallen die ze daadwerkelijk hebben bezocht; soms is het verschil wel een factor vijf.

Kennis als meerwaarde

Voor 54% van de deelnemers aan het onderzoek betaalt de meerwaarde van de archeologie zich vooral uit in (wetenschappelijke) kennisvermeerdering. Slechts 5% denkt bij de archeologie spontaan aan vrijetijdsbesteding of ander vertier. Een nog kleiner aantal (4%) koppelt de aanwezigheid van archeologisch erfgoed in hun leefomgeving aan het eigen welzijn of aan een duurzame gebiedsontwikkeling. In die zin staat de archeologie kennelijk op



1 - Heel weinig deelnemers aan het onderzoek associeerden de archeologie met vrijetijdsbesteding, toch heeft een kwart het Archeon (Alphen aan de Rijn) of een archeologisch museum bezocht.

Bron: M. van den Dries.

afstand van de gemiddelde burger. Dat lijkt ook terug te lezen in het percentage mensen dat zich persoonlijk aangetrokken voelt tot de archeologie, dat was 53% in 1996 en is nu 44% (18% onder de jongeren van 18-24 jaar).

Dergelijke bevindingen zou je met enige zorg kunnen bekijken, want wanneer men er zelf weinig aan denkt te hebben, zou de bodem onder het draagvlak wel eens dun kunnen zijn. Het feit dat slechts 8% van de respondenten aangeeft dat archeologisch onderzoek door de burger zou kunnen worden betaald via speciale belastingen, is hiervoor wellicht een extra aanwijzing.

Gelukkig weten we dat het niet zo is dat men er niets aan heeft. Uit andere studies van onder andere de auteurs blijkt bijvoorbeeld dat mensen die meedoen aan archeologische activiteiten als vrijetijdsbesteding of als vrijwilliger, er wel degelijk de fysieke en mentale vruchten van plukken (o.a. Van den Dries, Boom en Van der Linde 2015; Boom in voorbereiding). Bovendien doet de sector zeker wel stevige duiden in het amusementszakje: het archeologisch park Archeon, bijvoorbeeld, trekt jaarlijks rond de 300.000 bezoekers. Dat het publiek de archeologie vooral associeert met kennis(vergaring) en nauwelijks met andere sociale en economische waarden, geeft aan dat men zich niet bewust is zijn van het feit dat meedoen aan een archeologische publieksactiviteit een sociaal/ economische meerwaarde heeft. Er ligt dan ook een schone taak voor de sector om aan die bewustwording bij te dragen.

Weinig accurate kennis

Het publiek heeft verder een enigszins beperkt beeld van de rol van archeologen en is niet goed op de hoogte van het hedendaagse bestel en de verdeling van de taken en verantwoordelijkheden. Wat als eerste opkomt als mensen aan archeologie denken, is 'de studie van het verleden' (51%) en 'opgraven' (43%). Dat is op zich logisch, maar opmerkelijk is dat geen van de respondenten uit zichzelf op 'het behoud van historische resten' kwam, terwijl dit tegenwoordig een hoofdtaak is van de meeste archeologen die in dienst zijn van gemeenten, regio-organisaties, bedrijven en de rijksoverheid. Alleen als men specifiek op de optie wordt gewezen denkt 94% dat archeologen ook een rol hebben in het beschermen van het cultureel erfgoed. Driekwart van alle respondenten



Bron: M. van den Dries.

2 - Van de jongeren zegt 12% ooit te hebben overwogen archeologie te studeren. De meesten weten echter niet goed hoe de dagelijkse praktijk van een archeoloog in Nederland er uitziet.

weet dan weer niet dat in ons land bijna uitsluitend aan bouwprojecten opgeofferde vindplaatsen worden opgegraven.

Op de vraag wie in Nederland verantwoordelijkheid is voor de archeologie denkt slechts 30% aan de gemeentelijke overheid. Vooral veel jongeren (37%) zeggen het niet te weten. Als het gaat om de financiering van archeologisch onderzoek vindt driekwart van alle deelnemers dat dit de taak is van de overheid, slechts 20% vindt dat 'verstoorders' dat zouden moeten doen. Weenigen weten waarschijnlijk dat

het merendeel van al het veldonderzoek tegenwoordig door ontwikkelaars wordt betaald. Van de ouderen denkt 77% dat archeologisch onderzoek vooral door amateurverenigingen wordt verricht, van de jongeren denkt 34% door musea en slechts 23% door bedrijven. Op zich is dit natuurlijk allemaal geen probleem, de beperkte kennis onder jongeren sluit wel aan bij de observatie van de auteurs dat menig nieuwe archeologiestudent geen reëel beeld heeft van het beroep waar ze voor kiezen. Mogelijk draagt dit bij aan de relatief hoge uitval onder Bachelor-studenten.

Liefhebbers in het vizier

Opmerkelijk is ook dat de sector dezelfde categorie mensen blijft aanspreken. De grootste archeologieliefhebbers waren in 1996 vooral mannen van boven de 45 met een hogere opleiding en hoger welstandsniveau, en dat beeld is niet veranderd. Maar liefst 81% van de huidige 45-plussers zegt archeologische vindplaatsen te willen bezoeken. Dat ligt ruim boven het gemiddelde van 72%: voor mannen ligt het percentage op 75%, voor vrouwen op 69%, voor jongeren (18-24 jaar) op 54%.

De grootste liefhebbers van twintig jaar geleden lijken echter niet allemaal meer te willen participeren. De 45-plussers van 1996 - de 65-plussers van nu - zijn weliswaar nog uitermate positief, maar op de vraag of ze belangstelling hebben om archeologische sites te bezoeken en dergelijke, scoren ze op 5 van de 7 voorgestelde activiteiten ruim onder het gemiddelde. Wellicht is er bij deze groep verzadiging opgetreden of past het aanbod niet (meer) bij hun levensfase.

Jongeren (18-24 jaar) hebben het minst positieve beeld van de archeologie: 33% vindt het nutteloos (tegen 7% van de 60-plussers), 36% toont een honger naar meer informatie over archeologisch onderzoek (tegen 54% van de 60-plussers) en slechts 18% voelt zich persoonlijk tot de archeologie aangetrokken. In deze leeftijdscategorie heeft 12% wel eens overwogen archeologie te studeren, van de 35-plussers is dat 26%.

Het blijft eveneens lastig jongeren (18-24 jaar) te verleiden om te participeren. Zo heeft in de leeftijdscategorie 45-59 76% ooit een documentaire over de archeologie gekeken, 64% een tentoonstelling bezocht en 49% een boek of tijdschrift gelezen over een archeologisch onderwerp, terwijl van de jongeren (18-24) 39% zegt een documentaire te hebben gezien en 33% een tentoonstelling. Een groter aantal jongeren (44%) zegt een boek of tijdschrift erover te hebben gelezen. Dit laatste lijkt een wat hoog percentage aangezien jongeren steeds minder schijnen te lezen. Ook uit andere studies blijkt dat boeken over archeologie niet altijd gewild zijn. Toch is het goed mogelijk, omdat ze wellicht hun schoolboeken in gedachten hadden of een van de vele mooie tijdschriften over de archeologie



Bron: M. van den Dries.

3 - Het blijkt lastig ouderen (60-plus) te verleiden om actief te blijven participeren. Twee derde wil best wel een archeologische site bezoeken, maar of ze dat ook doen is de vraag. Zij laten zich vooral informeren via de televisie.

die tegenwoordig op veel plaatsen in de schappen liggen.

Kansen en mogelijkheden

Op zich zijn dit natuurlijk helemaal geen slechte cijfers, integendeel. En wie weet groeit de belangstelling bij jongeren ook met de jaren. Ze tonen in elk geval waar er eventueel groeimogelijkheden zijn. Opvallend is bijvoorbeeld dat 52% van de jongeren (18-24) zegt te willen deelnemen aan een opgraving. Biedt ze de kans zou je zeggen. Vooral jongvolwassenen lijken de doelgroep te zijn om in te investeren met publieksactiviteiten; zo zegt 34% van de mensen tussen de 25-34 jaar bereid te zijn bij te dragen aan het financieren van een opgraving, tegen 22% van de 45-plussers en 17% van de 60-plussers. Ook ligt de belangstelling om mee te graven onder de 25-34-jarigen (63%) ver boven het gemiddelde van 43%. Bovendien zou in

deze categorie maar liefst 46% belangstelling hebben om betrokken te zijn in de besluitvorming rond een archeologisch project in hun directe woonomgeving (tegen 28% van de 45-plussers). Er lijken dus uitgelezen kansen te liggen voor citizen science of participatory governance bij deze leeftijdscategorie, of voor crowd funding met betekenisvolle participatie als tegenprestatie.

Steekproefsamenstelling

In het onderzoek zitten ook een paar minder waarschijnlijke uitkomsten. Zo zegt maar liefst 72% het Hunebeddencentrum in Borger te hebben bezocht. Weliswaar komen de meeste van die bezoekers uit Noord-Nederland, maar doorrekenend zou het wel om een heel groot percentage van de Nederlandse bevolking (boven de 18 jaar) gaan. Te meer daar het centrum in 2017 zelf pas de één miljoenste betalende

bezoeker sinds 2005 heeft geteld², lijkt dit raar. Het kan zijn dat in dit geval de vraag niet goed is geïnterpreteerd, dat deze mensen bijvoorbeeld allemaal wel eens een hunebed hebben gezien en dachten dat ze dan ook vast het hunebeddencentrum hebben bezocht. Het kan ook zijn dat de wijze van enquêteren geen honderd procent representatieve steekproef van de inwoners van Nederland heeft opgeleverd.³ Voor het verzamelen van de gegevens is een onderzoeksbureau (Harris Interactive) ingeschakeld dat in negen Europese landen tegelijkertijd data kon verzamelen en dit bureau maakt gebruik van eigen vaste 'bepanels'. In zulke panels zitten mensen die op voorhand bereid zijn aan dergelijke onderzoeken mee te doen. Wellicht hebben zij dus ook al enige belangstelling of sympathie voor het onderwerp. Het zijn ook allemaal mensen die de Nederlandse taal voldoende beheersen. Mensen die een hekel aan het onderwerp hebben bereik je dus niet met zo'n onderzoek, noch de mensen die minder op de hoogte zijn van de Nederlandse archeologie, zoals bijvoorbeeld mensen met een migratieachtergrond. Mogelijk is het panel dus geen volledige afspiegeling van de gehele Nederlandse bevolking. Dit kan de reden zijn dat sommige metingen

naar onze mening een iets te rooskleurig beeld lijken te scheppen, en andere wellicht iets te negatief. Een gezonde dosescepsis bij de interpretatie van de antwoorden lijkt dus op z'n plaats.

Beeld voor Europa

De werkwijze van Harris Interactive levert echter wel weer uniek vergelijkingsmateriaal voor een groot deel van Europa (zie ook Kajda e.a. 2017). En daaruit blijkt dat onze respondenten op verschillende fronten juist weer iets minder positief scoren dan die in andere landen; de Nederlanders hebben bijvoorbeeld minder accurate kennis van de sector en ze tonen minder belangstelling en betrokkenheid dan gemiddeld voor Europa. Ook is er in Nederland minder draagvlak en minder participatie dan in andere landen. Vooral in Italië en Griekenland zijn mensen veel meer met de archeologie begaan. Daar zien ze ook sterker de sociale en economische waarde ervan, mogelijk omdat archeologische erfgoed daar een belangrijker bron van toerisme is dan in ons land.

Het is gissen wat precies de redenen zijn voor dergelijke verschillen; heeft het te maken met onze volksaard, met de samen-

stelling van de bevolking, ons onderwijssysteem, de berichtgeving over de archeologie in de media, of met de manier waarop de sector het publiek bedient? Of is het een beetje van alles en wellicht nog meer? Als we hier enig inzicht in willen krijgen, omdat we aan verbetering zouden willen werken, is meer van dergelijk onderzoek nodig.

Zonde van het geld?

Er zijn altijd mensen die in reactie op berichtgeving over dit soort studies hoognodig moeten melden met "zonde van het geld" te vinden, ook dit keer weer. Het zou echter constructiever zijn om je af te vragen waarom de politiek (in Europa) geld over heeft voor dergelijke effectmetingen. Feit is dat men zit te springen om evidence based beleidsevaluaties, bijvoorbeeld om de millenniumdoelen te kunnen bereiken.

Eigenlijk zouden we niet moeten hoeven uitleggen dat het voor de sector uiteraard van belang is het imago te peilen en te managen. Zeker een sector die sterk afhankelijk is van draagvlak in de samenleving doet er verstandig aan de vinger aan de pols houden, en zich iets aan te trekken van de wereld om zich heen. Menigeen waant zich misschien veilig in zijn ivoren toren, maar de basale economische wetten van het neoliberalisme knagen altijd aan het fundament. Als de belangstelling voor je product afneemt, eroderen de pijlers onder je bouwwerk. Dan kun je heel hard gaan roepen dat je belangrijke dingen doet, maar dan zakt toch je toren langzaam maar zeker in de modder. Draagvlakverbreding is dus het devies.

De meest tastbare meerwaarde van dit soort studies is dat ze een schat aan concrete aanwijzingen bieden die we direct kunnen kapitaliseren, zoals omtrent de wensen van het publiek en hoe de sector dus de samenleving kan bedienen. Eén zo'n aanwijzing is dat hét 'publiek' niet bestaat; lang niet iedereen heeft namelijk dezelfde voorkeuren. Zo blijken vrouwen niet dezelfde belangstelling te hebben als mannen, jongeren niet als ouderen, hoogopgeleiden niet als minder hoog opgeleiden, etc. Zo hoeft voor oudere mensen (45-plus) het deelnemen aan een opgraving niet zo nodig en hebben vrouwen minder met tentoonstellingen over de middeleeuwen dan mannen. De grote verscheidenheid in antwoorden en de verschillen tussen leeftijds-



Bron: M. van den Dries.

4 - Meer dan de helft van de jongeren (18-24) zegt graag eens mee te willen doen aan een echte opgraving.

categorieën en andere sociale subgroepen laat zien dat we er verstandig aan doen te differentiëren en te variëren in activiteiten en onderwerpen; meer maatwerk dus in plaats van confectieoplossingen.

Dit alles ligt voor de hand en dat weten de meeste mensen die met disseminatie bezig zijn ook eigenlijk wel. Toch zou dat inzicht zich vaker kunnen laten vertalen in een doelbewuste aanpak en strategie om meer doelgroepen aan te trekken. Vaak ontbreekt die strategie of kiest men voor de makkelijkste weg om de vaste klanten te bedienen, zo blijkt ook uit studies van studenten erfgoedmanagement. Recente bezoekersevaluaties van bijvoorbeeld de Tijdtrap in Rotterdam (Van den Dries e.a. 2017) en van een tuinevenement in Duitsland (Boom e.a. in druk) laten echter zien dat de wat lastiger te bereiken doelgroepen toch best te betrekken zijn. Als je archeologie aanbiedt op plaatsen waar mensen voor andere redenen komen, doen ze wel degelijk spontaan mee (zie ook Van den Dries in druk). Ook bij de Nationale Archeologiedagen zien we dat mensen spontaan meedoen als ze met archeologische activiteiten worden verrast (Van den Dries, Boom en Kramer 2016).

Het publiek wil dus wel. Dat komt ook uit het NEARCH-onderzoek naar voren. Hoe de sector verder wil zal blijken. Sommigen zien in de huidige bevindingen een bevestiging dat we het goed doen, anderen hebben beduidend meer ambitie voor de toekomst en zien mooie kansen om de archeologie nog meer 'van ons allemaal' te maken. Wat de sector ook met de uitkomsten en handreikingen doet, de auteurs brengen over een aantal jaar de stand van zaken rond het imago van de archeologie graag weer in kaart.

Referenties

- Boom, K.H.J., in voorbereiding. *Imprint of Action. The Sociocultural Impact of Public Activities in Archaeology*. Leiden (Dissertatie Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden).
- Boom, K.H.J., M.H. van den Dries, A. Gramsch en A. van Rhijn, in druk. A tale of the unexpected: a heritage encounter with a new target audience and the sociocultural effects experienced by this community of participants. In: J.H. Jameson en S. Musteata (eds.), *Transforming Heritage Practice, Contributions from Community Archaeology, One World Archaeology Series*.
- Dries, M.H. van den, in druk. Bring it on! Increasing heritage participation through engagement opportunities at unconventional places. In: J.H. Jameson (ed.), *Increasing Heritage Awareness through Community Participation: Comparative Approaches*. University Press Florida.
- Dries, M.H. van den en K.H.J. Boom, 2017. The image of archaeology: consistencies and deflections through time among the Dutch, concurrences and deviations across Europe. In: H. Kamermans en C.C. Bakels (eds.), *Excerpta Archaeologica Leidensia II, Analecta Praehistorica Leidensia* 47. Leiden: Faculteit Archeologie, 289-305. [https://www.academia.edu/35346705/The_image_of_archaeology_consistencies_and_deflections_through_time_among_the_Dutch_concurrences_and_deviations_across_Europe]
- Dries, M.H. van den, K.H.J. Boom en R. Kramer, 2016. 'Wij willen meer!'. Een bezoekersevaluatie van de nationale archeologiedagen, *Vitruvius* 37, 4-9.
- Dries, M.H. van den, K.H.J. Boom en S.J. van der Linde, 2015. Exploring archaeology's social values for present day society. In: C.C. Bakels en H. Kamermans (eds.), *Analecta Praehistorica Leidensia* 45, 221-234.
- Dries, M.H. van den, A. van Rhijn, A. Willems, M. Hoogduin en C.-C. Lam, 2017. Bezoekersonderzoek De Tijdtrap (Markthal, Rotterdam). Leiden (onderzoeksrapport Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden).
- Kajda, K., A. Marx, H. Wright, J. Richards, A. Marciniak, K. Salas Rosenbach, M. Pawleta, M.H. van den Dries, K. Boom, M. Guermandi, F. Criado-Boado, D. Barreiro, A. Synnestvedt, K. Kotsakis, K. Kasvikis, E. Theodoroudi, F. Lueth, M. Issa en I. Frase, 2017. Archaeology, heritage and social values. The panorama of European archaeology from the public perspective. *European Journal of Archaeology*. (Doi:10.1017/ea.2017.19). [<https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-archaeology/article/archaeology-heritage-and-social-value-public-perspectives-on-european-archaeology/2BCF320928BF478120CDA6A9B58249B0>]
- NIPO/Archeologisch Informatie Centrum, 1996. Samenvatting Bevolkingsonderzoek 'archeologie'. Leiden: Archeologisch Informatie Centrum (Archeologisch Informatie Cahier 10).

Noten

- ¹ Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het Europese NEARCH-project (New scenarios for a community involved archaeology, 2013-2018) dat door het Cultuurprogramma van de Europese Commissie wordt gefinancierd (zie www.nearch.eu). Voor Nederland participeert de Faculteit Archeologie van de Universiteit Leiden in het project. Alle data is beschikbaar op: http://archaeologydataservice.ac.uk/archiveDS/archiveDownload?t=arch-2749-1/dissemination/pdf/NEARCH_Image_of_archaeology_Netherlands_OK.pdf
- ² <https://www.emmen.nu/nieuws/regio/502476/hunebedcentrum-verwelkomt-miljoenste-bezoeker.html>
- ³ Er deden 500 mensen mee: 245 mannen, 255 vrouwen. Ze waren verdeeld over vier windstreken (uit Noord-, Oost-, Zuid- en West-Nederland respectievelijk 52, 105, 109 en 236 mensen), vijf leeftijdscategorieën (18-24, 25-34, 35-44, 45-59, 60 en ouder: 282 mensen vielen in de categorie 45 jaar of ouder, 217 waren jonger dan 45) en drie sociale klassen (44% bestond uit de hogere inkomensklasse, 56% bestond uit de lagere inkomensklasse en niet-werkenden). ■